

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО СКЛАДНИКА В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

PRACTICAL PRINCIPLES OF THE EMOTIONAL COMPONENT RESEARCH IN A LITERARY TEXT

Дячук Н.В.,

orcid.org/0000-0002-5905-6813

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської мови

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Левченко О.М.,

orcid.org/0000-0002-9372-909X

викладач кафедри англійської мови

Житомирського державного університету імені Івана Франка

У статті описано основні способи вираження емоцій у тексті художнього спрямування за допомогою лексичних, синтаксичних, семантичних та стилістичних засобів вираження емоцій. Актуальність дослідження визначається використанням автором конструкцій, що виражають виразний емоційний стан героїв літературного тексту.

Метою дослідження є виявлення та систематизація вербальних та невербальних засобів актуалізації емоційного стану персонажів у літературному тексті автором. Завданням дослідження є вивчення ролі емоцій у художньому тексті та способів реалізації емоцій у літературних текстах.

Об'єктом дослідження є роман «Театр» С. Моема, що містить вирази, які вказують на емоційний стан. Предметом дослідження є вербальні та невербальні засоби актуалізації емоційного стану персонажів художнього тексту.

У роботі були використані такі методи дослідження, як метод аналізу та порівняння емоційних станів героїв, метод порівняння для висновків матеріалу. Теоретична цінність дослідження полягає у тому, що результати та висновки дослідження розвивають положення про засоби реалізації емоційної компетентності оратора. Дослідження невербальних засобів позначення емоцій поглиблює знання про функціональний потенціал компонентів невербальної комунікації.

Практична цінність полягає у використанні результатів дослідження в теоретичних курсах соціолінгвістики, психолінгвістики, когнітивної лінгвістики та ін. Науковою новизною є спроба визначити вербальні та невербальні засоби для характеристики емоційного стану персонажів художнього тексту. Визначено прагматичні різновиди різних конструкцій емоційних виразів; розкрито та описано комунікативні можливості актуалізації різних типів емоцій на прикладі певного літературного твору.

Стаття зображує використання емоцій у текстах за допомогою вербальних та невербальних засобів. У статті спостерігається використання різних типів емоцій, виражені лексичними, лексико-стилістичними та граматичними засобами. Установлено, який відсоток позитивних та негативних емоцій був використаний.

У висновках узагальнено результати дослідження та з'ясовано особливості використання різних емоцій персонажів.

Ключові слова: літературний герой, позитивні емоції, негативні емоції, літературний текст, мовні засоби.

The paper describes basic ways of expressing emotions in texts via lexical, syntactic, semantic and stylistic means of expressing emotions. The topicality of the investigation is defined by the author's use of constructions that express a distinct emotional state of the characters in a literary text.

The research aim is identification and systematization of verbal and non-verbal means of actualizing the characters' emotional state in a literary text. The research objectives are to study the role of emotions in a literary text and the ways of realizing emotions in literary texts; text details in order to find out the presence of language means expressing emotions in it.

The object of investigation is the novel "Theater" of S. Maugham which contains expressions to indicate the emotional state. The subject of the research is verbal and non-verbal means of actualizing the emotional state of characters in the artistic text.

In the paper research methods such as analysis and comparison method of emotional states and comparison method for making conclusions of the material were used. The theoretical value of the research lies in the fact that the results and conclusions of the study develop the provisions on the means of implementing the emotional competence of the speaker. Investigation of non-verbal means to denote emotions deepens knowledge about the functional potential of non-verbal communication components.

The practical value is the usage of the research findings in theoretical courses of sociolinguistics, psycholinguistics, cognitive linguistics etc. The scientific novelty is our attempt to identify verbal and non-verbal means for characterizing the emotional state of characters in a literary text; pragmatic varieties of different constructs of emotional expressions are determined; revealed and described the communicative possibilities of actualization of different types of emotions on the example of a particular literary work.

The article depicts the use of emotions in the texts throughout verbal and non-verbal means. We can observe the use of various types of emotions that are being implemented: lexical, lexico-stylistic, and grammatical expressions of emotions. We figured out what percentage of positive and negative emotions were used.

In the conclusions the results of the research were generalized and the peculiarities of the usage of different emotions of the characters were clarified.

Key words: personage, positive emotions, negative emotions, literary text, linguistic means.

Постановка проблеми. Останнім часом питання вивчення емоцій набуває все більшої популярності. Емоції виступають невід'ємною частиною людського буття. Невербальні засоби проявляються несвідомо. У реальному ж житті люди обдумують, що й як краще сказати. Щодо емоцій, то щирі емоції можна зрозуміти через міміку, жести, пантоміміку, інтонацію голосу. Вплив невербальних засобів допомагає краще розкрити емоційні стани персонажів. Це не дивно, адже багато вчених і дослідників досліджують здатність емоцій проникати в різні сфери людської діяльності. Люди завжди деякою мірою випробовують якусь емоцію [3].

Необхідно відзначити, що інтерес учених до вивчення емоцій та їх вираження в останні десятиліття пронизує різні сфери та наукові напрями, охоплює низку суміжних дисциплін. Емоції широко застосовуються в текстах за допомогою різноманітних мовних засобів. Безумовно, вираз емоцій в усному мовленні відрізняється від засобів і способів вираження емоційності в письмовій мові. Остання, своєю чергою, дає змогу висловити емоції більш тонко, у деякому сенсі більш усвідомлено [4].

Усе ж інструментом людського спілкування є мова, тому вона відображає емоційний стан під час спілкування, ба більше, вона задовольняє інформаційний обмін людей. Завдяки суб'єктивності та плинності емоцій ускладнюється розвиток їх опосередкування у мовленні [1]. Дослідження тексту художнього спрямування на використання емоційного складника – досить складний та цікавий шлях. Маючи знання про це, досить цікаво читати текст та уявляти даний емоційний стан героїв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сутності емоційних явищ, а також можливість їх класифікації базується на наукових працях Л. Виготського, В. Іонові, Л. Йорданської, С. Рогового, В. Шаховського. Мова є основним засобом пізнання емоційної сфери людської свідомості, дане положення спирається на твердження В. Шаховського про те, що емоції як складова частина культури обов'язково концептуалізуються і вербалізуються у мові [6].

Емоції як важливий компонент комунікативної поведінки особистості розглядалися В. Журою, Н. Одарчук, І. Фроловою, Л. Козяревич, В. Шаховським та ін. Дискурс із емоційного погляду вивчався Я. Гнезділовою, Т. Трипольською, В. Шаховським. Емоційний складник невербального спілкування знаходить своє вираження у працях Л. Солощук, О. Янової, Г. Крейдлінга та ін. Т. Синьоокова, А. Селяєв,

В. Жельвис пояснювали вплив емоцій на мовленнєву поведінку індивіда.

Усе ж чим більш детально вивчається сфера людських емоцій, тим частіше виникають нові проблеми і питання, які потребують вирішення. Одним із таких питань є реалізація емоцій в художньому творі. Письмова мова для культурної мови має дуже велике значення. Однак услякий аналіз тексту, у тому числі з погляду реалізації емоційної функції, припускає деяке розуміння того, що собою являє емоція, як вона реалізується в усному мовленні, а потім і в письмовій.

Постановка завдання. Художня література завжди містила в собі багато емоційних засобів. Першорядна функція літератури – це уявлення естетико-когнітивної функції, яка емоційна заряджена [1; 3]. Окрім того, література містить у собі слова, що позначають, виражають і описують людські емоції, емоційні ситуації людського спілкування, способи їх презентації. Емоції оповідача, так само як і емоції героїв, виражаються через особливі емоційні ознаки. Із творів художньої літератури можна розрізнити вербальні та невербальні засоби вираження емоцій, мовні знаки для їх виразу та опису [5]. Емоції пов'язані з творчою діяльністю та часто впливають на творчий процес письменника.

Метою дослідження є вивчення засобів вираження емоцій у текстах художнього спрямування. Поставлена нами мета вирішується через конкретні завдання, а саме:

1. дослідити роль емоцій у художньому тексті;
2. установити засоби вираження емоцій у текстах художнього спрямування;
4. детально проаналізувати текст твору, аби з'ясувати наявність у ньому мовних засобів, що виражають емоції.

Аналіз наукових джерел із теми дослідження, аналіз науково-методичної документації, констатувальний, статистичні методи обробки результатів проблеми, яка вивчається, становлять **методологію** нашого дослідження.

Аналіз лексичних засобів передачі емоцій на прикладі С. Моема «Театр» показав, що лексичні засоби передачі позитивних емоцій становлять 68,46%, які переважають над лексичними засобами передачі негативних емоцій – 31,54%. За допомогою різноманітних конструкцій автор показує конкретний емоційний складник персонажів. Кожна конструкція передає різне значення. Завдяки вмінню застосовувати свої знання щодо цього людині буде набагато цікавіше читати тексти художнього спрямування, знаючи, яку емоцію герой відчуває на даний момент.

Виклад основного матеріалу. У лінгвістичній літературі перше місце займає вивчення проблем застосування у мові емоційного стану індивіда. Без вираження як негативного, так і позитивного емоційного стану важко уявити собі сучасну мову, тому саме комунікативна здатність є важливою особливістю емоцій. Емоції пронизують усю комунікативну діяльність людини, усі сфери його життя і відбиваються на всіх рівнях мови [4; 6]. Загальна думка щодо класифікації емоцій полягає у їх чіткому поділі на позитивні та негативні.

Проаналізувавши лексичні засоби передачі емоцій, ми виявили, що в даному творі застосовано 68,46% позитивних емоцій та 31,54% – негативних. Позитивні емоції спонукають людину до досягнення певних бажань.

Для передачі позитивних емоцій використано такі конструкції:

- to give + word denoting emotion;*
- to seem + word denoting emotion;*
- to make + word denoting emotion;*
- to find + word denoting emotion;*
- to feel + word denoting emotion.*

Найменше використано таку конструкцію, як *to get + word denoting emotion.*

У тексті використано вираз *to be pleased* що означає *to feel happy about smth*, словосполучення *to be touched* означає *to feel happy and grateful because of smth. kind that smb. has done.*

Наприклад: *What an emotional little thing you are», he said, but he was pleased and touched to see her tears...* У цьому тексті використовуються частини мови для передачі емоційного стану радості, а саме:

Іменники (*smile, joy, happiness, admiration, passion, excitement*). Використання даних слів для виразів емоційного стану радості можна побачити на таких прикладах: *Julia spent a happy morning in bed reading the Sunday papers* [2, с. 87]. Героїня твору була щаслива, і це можна простежити за допомогою емоційного показника *happy*.

Прислівники (*wonderfully, gladly, eagerly, anxiously, gaily, graciously*). Стан радості можна також передати за допомогою прислівників, які показують потрібний відтінок емоцій: *When the curtain fell Tom turned to her eagerly* [2, с. 229].

Дієслова (*to like, to love, to delight, to admire, to smile, to please*): *She smiled at him because he looked so fresh and young* [2, с. 203]. У цьому прикладі дієслово *to smile* показує радісний стан героїні. Або ж відношення дівчини до публіки: *He loved a crowd, he wanted to see smart people, and be seen* [2, с. 198]. Такі слова виражають позитивні емоції і передають радісний, задоволений та грай-

ливий стан. Допомагають читачам зрозуміти внутрішні переживання, їхні почуття та думки.

Використано граматичні конструкції, які позначають стан радості: *to be glad, to be pleased, to be happy, to be fond of, to make happy, to seem funny, to give a laugh*. Конструкція *to be glad* показує радісний стан героїні: *Julia was glad that Michael was not there* [2, с. 112].

У творі «Театр» використано 712 одиниць позитивних емоцій. Найчастіше застосовуються власне слова: *admiration, affection, amuse, anxiously, approval, eager, funny, frankly, glorious, to glory, happy, laugh, laughter, lovely, magnificent, moving, nice, passion, passionately, pleasant, pleased, pleasure, shy, smile, satisfaction, surprise, shy, splendid, stunning, surprised, sympathy, to admire, to adore, to enjoy, to excite, to exult, wonderful.*

Наприклад: *I thought you might like it;* «*He told her that he adored her* [2, с. 251].

Не менш важливою є конструкція *to be + word denoting emotion*: *to be affectionate, to be crazy, to be contempt, to be delight, to be delighted, to be eager, to be excellent, to be fond of, to be fun, to be funny, to be glad, to be happy, to be joy, to be keen, to be laughing, to be lovely, to be nice, to be not bad, to be pleasant, to be pleased, to be pleasure, to be proud, to be racy, to be ravishing, to be relief, to be relieved, to be ridiculous, to be satisfaction* тощо.

Наприклад: *I'm sure Michael will be delighted to give you some seats* [2, с. 16]. Автор використовує конструкцію *to give + word denoting emotion*: *to give a chuckle, to give a laugh*. Наприклад: *Julia gave the young man a delightful, but slightly deprecating smile* [2, с. 18].

Трохи менше застосовуються конструкція *to seem + word denoting emotion*: *to seem funny, to seem touching*. Наприклад: *It seems so funny, if you know what I mean* [2, с. 227].

To make + word denoting emotion: *to make carefully, to make happy, to make laugh, to make roar with laughter; to find + word denoting emotion*: *to find comic, to find engaging, to find interested, to find pleasant, to find touching.*

Наприклад: *Though when they sat side by side like that he preferred to talk of the parts they were studying or make plans for the future, he made her very happy* [2, с. 59]; *She found it strangely touching* [2, с. 155].

Конструкція *to feel + word denoting emotion*: *to feel excited, to feel exhilarated, to feel gay, to feel happy, to feel inclined to laugh*. Наприклад: *For a moment she felt inclined to cry* [2, с. 40].

Найменше вживаються *to get + word denoting emotion*: *to get admiration, to get excited, to get*

exhilaration, to get satisfied. Наприклад: *Her voice was loud and deep, but when she got excited the...* [2, с. 191].

Власне слова використовуються за допомогою таких лексем:

– *to like*: *After all, with the exercise I take I can eat anything I like* [2, с. 15]; *I knew you'd like it* [2, с. 271];

– *to love*: *Then Julia had to exercise a great deal of tact. It was not that she had any scruples about being his mistress; if he had been an actor who loved her so much and had loved her so long she would not have minded popping into bed with him out of sheer good nature; but she just did not fancy him* [2, с. 116];

– *to smile*: *She smiled at him because he looked so fresh and young* [2, с. 203];

– *to laugh*: «*I feel all the better for that*», *he laughed*» [2, с. 207];

– *happy*: *Julia spent a happy morning in bed reading the Sunday papers* [2, с. 87];

– *lovely*: *To drive up the Champs Elysees on that lovely evening filled her with exhilaration* [2, с. 253].

Структура *To be + word denoting emotion*. Наприклад:

– *to be glad*: *Julia was glad that Michael was not there* [2, с. 112];

– *to be pleased*: *When she reflected on her adventure of the previous night she could not but be pleased that she had shown so much presence of mind* [2, с. 274];

– *to be surprised*: *She was surprised to see Roger's handwriting* [2, с. 210];

– *to be fond of*: *Julia often went to the luncheon parties he was fond of giving at his house in Hill Street* [2, с. 110].

Вираз *to make + word denoting emotion* також зустрічається у тексті. У межах цієї конструкції ми розрізняємо такі випадки:

1. *to make happy, to make laugh*: *Though when they sat side by side like that he preferred to talk of the parts they were studying r make plans for the future, he made her very happy* [2, с. 59];

2. *to give + word denoting emotion*. Конструкція *to give + word denoting emotion* представлена такими одиницями: *to give a smile*: *She gave him her delightful and disarming smile*.

Для негативних емоцій йде інший порядок. Спочатку йдуть конструкції *to make + word denoting emotion* та *to feel + word denoting emotion*. Наступними йдуть конструкції *to give + word denoting emotion* та *to seem + word denoting emotion*. В англійській мові любов часто асоціюється із хворобою або навіть божевіллям. Яскравий приклад продемонстровано в цьому творі: *The blasted*

fool, why does he talk all that rot? Does not he know I'm crazy to marry him? Why does not he kiss me, kiss me, kiss me?

Прикметник *stazy* підсилює експресивно-емоційне тло висловлювання. У цьому прикладі метою комунікації є вираз емоцій Джулії: *She was a kindly woman, and she realized that it would be a bitter blow to his pride if he ever had an inkling how little he meant to her*.

Кількість лексичних одиниць, що виражають негативні емоції у творі С. Моема «Театр», включають такі лексичні одиниці: *disappointment, fear, horrible, horribly, irritation, miserable, misery, pain, to anger, to be a bore, to be disappointment, to be doubtful, to be irritable, to be nervous, to be scared, to be upset, to be worried, to cry, to feel anxious, to feel nervous, to feel pity, to feel shame, to feel unhappy, unhappy, unpleasantly* і т. д.

Власне слова становлять 187 одиниць: *angry, anxious, awful, disappointment, doubtful, dreadfully, fear, horrible, pity, regret, sad, shame, shock, to fear, to irritate, to reproach, to resent, to shout, to sigh* etc. Далі йде конструкція *to be + word denoting emotion*: *to be a bore, to be ashamed, to be awful, to be inclined to cry, to be infuriating, to be irritated, to be nervous, to be painful, to be tremulous, to be troubled, to be unhappy, to be unpleasant, to be upset, to be worried*. Наприклад: *Really, it was pitiful how stupid men were*.

Рідше зустрічається *to make + word denoting emotion*: *to make angry, to make sad, to make unhappy*, та *to feel + word denoting emotion*: *to feel angry, to feel anxiety, to feel irritated, to feel let down, to feel nervous, to feel pity, to feel shame, to feel unhappy*. Ще менше використовуються такі конструкції, як: *to give + word denoting emotion*: *to give a pang, to give a shock, to give a sob*.

Наступна конструкція *to seem + word denoting emotion*: *to seem sad* та *to find + word denoting emotion*: «*It seems so sad*», *said Julia* [2, с. 117];

Конструкція *to get + word denoting emotion* для передачі негативних емоцій не спостерігається.

Власне слова становлять 187 одиниць для передачі негативних емоцій. Серед них *to anger, to disconcert, doubtful, dreadfully, shock, to shout*, структури *to feel + word denoting emotion* та *to find + word denoting emotion*.

Висновки. Проведене дослідження свідчить про те, що дослідження емоційної мови є досить важливим питанням і мало вивчене в сучасному мовознавстві, тому опис мовних засобів вираження емоцій представляє великий науковий інтерес, зокрема в англійській мові. Аналіз лексичних засобів передачі емоцій показав, що в даному творі лексичні засоби передачі

позитивних емоцій становлять 68,46%, які переважають над лексичними засобами передачі негативних емоцій (31,54%).

Для передачі позитивних емоцій використано конструкції: to give + word denoting emotion, to seem+ word denoting emotion, to make + word

denoting emotion, to find + word denoting emotion, to feel + word denoting emotion, to get + word denoting emotion, to be pleased, etc. Для негативних емоцій йде інший порядок. Спочатку йдуть конструкції to make + word denoting emotion, to feel + word denoting emotion, to give + word denoting emotion.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Coplan A. Understanding Empathy. In: Empathy: Philosophical and Psychological Perspectives. Oxford University Press, 2003. P. 3–18.
2. Maugham W.S. Theatre. Hammersmith. London : Harper Collins Publishers, 2003. 389 p.
3. Robinson J. Deeper than Reason. Emotion and its Role in Literature, Music, and Art. Oxford : Oxford University Press, 2005.
4. Robinson J. Emotion and the Understanding of Narrative. In: Companion to the Philosophy of Literature. West Sussex : Blackwell Publishing, 2010. P. 71–93.
5. Солощук Л. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі : монографія. Харків : Константа, 2006. 300 с.
6. Шаховский В. Лингвистическая теория эмоций : монография. Москва : Гнозис, 2008. 416 с.